УДК 336.225.6

ОПТИМІЗАЦІЯ ДІЮЧОГО МЕХАНІЗМУ ОПОДАТКУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПОДАТКОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Римар О.Г.
Нововолинський факультет
Тернопільський національний економічний університет

В статье определено и проанализировано основные проблемы действующего механизма налогообложения в Украине. Начерчено и обосновано основные пути оптимизации такого механизма.
Ключевые слова: *налогообложение, налоговая система, налоговый механизм.*

In the article basic problems of active taxation mechanism in Ukraine are stated and analyzed. Basic optimization directions of the mechanism are drawn and grounded.
Key words: *taxation, tax system, mechanism of taxation.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Серед численних економічних проблем, які постали перед Україною у період переходу її від командно-адміністративної до ринкової форми ведення господарства, чільне місце посідає створення ефективної системи оподаткування.

Тому особливої актуальності набувають дослідження теоретичних, методологічних і прагматичних підвалин податкової системи України.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Проблему розвитку та оптимізації податкової системи, зменшення податкового тягаря піднімали неодноразово такі вітчизняні вчені, як В.Д. Василик [1], А.В. Захарін [2], О.П. Кириленко [3], А.М. Соколовська [5], С.В. Юргелевич [7], В.М. Федосов [6] та ін.

Науковцями О.Д. Василиком, В.М. Федосовим, О.П. Кириленко досліджено проблематику недосконалості податкової системи України, зокрема, діючого механізму оподаткування. А.М. Соколовською зосереджено увагу на дослідженні становлення податкових систем постсоціалістичних країн та основні тенденції формування податкової системи України. С.В. Юргелевичем висвітлено зарубіжний досвід податкових реформ, їх дієвість та стимулююча роль у контексті економічного розвитку держави. Науковець А.В. Захарін визначив проблемні питання формування та реалізації податкової політики в Україні, запропонував заходи з оптимізації й раціоналізації вітчизняної податкової системи.

Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених податковим реформам, оптимізації податкової політики, питання побудови дієвого і раціонального податкового механізму залишається відкритим і потребує нових досліджень у цій сфері.

Постановка завдання. Основна мета дослідження полягає у детальному аналізі сучасного податкового механізму в Україні та накресленні шляхів його оптимізації в контексті проведення поміркованої податкової реформи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість науковців та економістів-практиків вважають, що одним із головних чинників, гальмування економічного зростання в Україні у 90-х роках, була нераціональна податкова політика [3]. Окремі фахівці висловлювали думку про надмірність податкового тягаря, що не давало змоги виробничим структурам провадити нормальну економічну діяльність [6].

На їх думку, такий податковий тиск спричинив низку негативних явищ. По-перше, виявилася скутою підприємницька активність. По-друге, значна кількість затратомістких галузей, найважливіших і найпріоритетніших для держави автоматично потрапили до неприбуткових сфер діяльності і почали поступово стагнувати, внаслідок чого відбулася своєрідна структурна деградація економіки. По-третє, нестерпний податковий тиск, стимулюючи ухилення від несплати податків дав поштовх до розвитку тіньової економіки, загострив бюджетні проблеми країни.

Водночас необхідно відмітити, що економістами не було запропоновано конкретного механізму для встановлення оптимальної податкової ставки.

На нашу думку, спираючись на прикрий досвід минулих років, необхідно зауважити, що передусім формування та оптимізація податкового механізму повинна базуватися на економічному зростанні і стати основною метою реформування оподаткування в Україні.

Так, перелік податків, визначених законами України, відповідає світовим стандартам, але це не гарантує ефективності та оптимізації податкового механізму. Визначальну роль в його ефективності відіграють структура податків, рівень їх ставок, перелік і принципи надання пільг, методи контролю за сплатою. Проте податкова реформа, що нині відбувається в Україні, має за мету подолати недоліки іс-

нуючого податкового механізму, зумовлені складними економічними, соціальними та політичними умовами.

Складність економічних умов полягає у тому, що економіка України перебуває на перехідному етапі від планової до ринкової економіки; складність соціальних умов – в успадкуванні від минулого системи соціального захисту, яка більшою мірою зорієнтована на державний бюджет, а не на заощадження громадян; складність політичних умов – відсутності політичної єдності щодо напрямів економічних реформ, і як наслідок, до реформування податкового механізму [2].

Аналіз Концепції реформування податкової системи України показав тривалість податкової реформи, а саме: весь процес реформування триватиме до 2015 року [1].

До того ж, слід зазначити, що в Україні створено податкову систему, яка за своїм складом та структурою подібна до податкових систем розвинутих європейських країн. Закони з питань оподаткування розроблено з урахуванням норм європейського податкового законодавства, а також аспектів податкової політики ГАТТ/СОТ та інших міжнародних економічних організацій [7].

Разом з тим, аналіз наукових джерел [6] показав, що на відмінну від країн ЄС податкова система України не є інструментом підвищення конкурентоспроможності держави, не сприяє зростанню економічної активності суб'єктів господарювання. Існуюча система формування державних доходів відображає недосконалість перехідної економіки та має переважно фіскальний характер.

Ринкове реформування економіки, яке часто супроводжувалося неодноразовими спробами удосконалити податкову систему шляхом прийняття окремих законодавчих актів, що були недостатньо адекватними стану економіки, характерними рисами якої є структурні диспропорції, наявність значних обсягів тіньових оборотів та платіжна криза.

Водночас виявлено адаптацію вітчизняного законодавства у сфері міжнародного оподаткування до законодавства інших країн. Так, Україна підтримує стосунки у сфері оподаткування з іншими державами, які застосовують діючі в усьому світі стандарти, розроблені Організацією економічного співробітництва та розвитку і Організацією Об'єднаних Націй.

Україна уклала 60 міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування практично з усіма країнами СНД, Європи, багатьма країнами Азії, Північної та Південної Америки, з яких 55 укладено за роки незалежності України, а 5 – успадковані від колишнього СРСР (відповідно до Закону України "Про правонаступництво України") [7].

Розгляд завдань податкової реформи в Україні дає можливість зазначити, що основним є зниження податкового навантаження на економіку. У результаті здійснення послідовних заходів, спрямованих на виконання цього завдання, зменшено ставки таких основних податків, як на додану вартість - з 28 до 20 відсотків, на прибуток підприємств – з 30 до 25 відсотків, запроваджено плоску шкалу оподаткування доходів громадян за ставкою у розмірі 15 відсотків (з 1 січня 2004 р. по 31 грудня 2006 р. – 13 відсотків) і зменшено нарахування на фонд заробітної плати [3].

Прагматизм оподаткування за кордоном показує застосування пропорційного оподаткування доходів фізичних осіб [1]. Так у деяких країнах ЄС здійснено перехід до пропорційного оподаткування доходів громадян, однак за значно вищою ставкою, зокрема в Естонії – 24 відсотки, Латвії – 25 відсотків, Литві – 33 відсотки, Словаччині – 19 відсотків [7]. Ставка, за якою справляється податок з доходів фізичних осіб в Україні, значно менша ніж у державах – членах ЄС.

До того ж, аналіз Концепції реформування податкової системи України показав існування низьких ставок інших податків проти ставок у закордонних країнах. Наприклад, акцизний збір у Франції, Великобританії, Португалії, Німеччині та Мальті на тютюнові вироби становить понад 60 відсотків вартості товару, тоді як в Україні – від 15 до 21 відсотка [6].

Так, ставка податку на прибуток підприємств в Україні менша, ніж у розвинутих державах – членах ЄС (у середньому 30,1 %), але вища ніж у державах, які набули членство в ЄС у 2004 році (далі – держави – нові члени ЄС) – у середньому 20,6 %. Ставка податку на додану вартість вища за середній рівень, установлений у розвинутих державах – членах ЄС (19,7 %), та державах – нових членах ЄС (19 %) [1].

В європейських країнах розвиток оподаткування, зокрема зміна фіскальної ефективності окремих податків і загального рівня оподаткування економіки, відбувався поступово, що сприяло створенню стабільних умов для підприємницької діяльності.

Так, протягом 1995 – 2002 років лише в державах – нових членах ЄС спостерігалися значні коливання рівня перерозподілу ВВП через податкову систему та соціальні фонди (8,5 відсоткового пункта у Словаччині). Однак такі коливання відбувалися протягом семи років, а не одного, як в Україні. Серед розвинутих країн максимальні коливання рівня перерозподілу ВВП через податкову систему та соціальні фонди мали місце в Греції – 3,6 відсоткового пункта [7].

В середньому в 15 державах – членах ЄС коливання рівня перерозподілу були на рівні 0,5 відсоткового пункта, що свідчить про проведення більш виваженої податкової політики в цих країнах.

Тенденція до зростання частки ВВП, що перерозподіляється через податкову систему та державні соціальні фонди, спостерігалася протягом минулих років. За підсумками першого півріччя 2006 року частка ВВП становила 40,3 відсотка, на кінець 2006 року – 40 відсотків (очікувана). За останні три роки зазначений перерозподіл ВВП в Україні перевищив його середній рівень не лише в державах - нових членах ЄС, а і в розвинутих колишніх соціалістичних країнах – Польщі, Чехії, Словаччині, ВВП яких на душу населення за паритетом купівельної спроможності в 2 – 3 рази перевищує відповідний показник в Україні [1].

Це свідчить про перевищення рівня перерозподілу ВВП через податкову систему України, що є одним з чинників негативного впливу на темпи економічного зростання.

Враховуючи таку тенденцію, Урядом було прийнято рішення про істотне зниження податкового навантаження на економіку та перегляд співвідношення діючих податкових регуляторів в країні.

Таким чином, спираючись на вище зазначене можна виокремити наступні негативні риси податкової політики України, а саме:

1. Податкова система характеризується передусім фіскальною спрямованістю, що є передумовою більшості змін, які вносяться до податкового законодавства. Водночас її регулююча функція не зорієнтована на стале економічне зростання. Значне податкове навантаження на виробництво та недостатнє податкове навантаження за використання природних ресурсів негативно впливає на розвиток економіки. Це не сприяє також посиленню позиції країни щодо податкової конкуренції, особливо враховуючи ті зміни, що відбуваються в податкових системах колишніх соціалістичних держав – нових членів ЄС, де в процесі проведення податкових реформ вдалося знизити податкове навантаження на капітал, а в деяких країнах капітал оподатковувався за нижчими середніми ставками, ніж праця та споживання.

2. Нормативно-правова база оподаткування є складною, неоднорідною та нестабільною, а окремі законодавчі норми – недостатньо узгоджені, інколи суперечливі.

Питання оподаткування і досі регулюються не тільки законами, а і декретами Кабінету Міністрів України, указами Президента України. Через наявність у законодавчих актах норм непрямої дії значна кількість питань у сфері оподаткування регулюється підзаконними актами. Такий стан правової бази може бути виправданий лише на початковому етапі формування податкової системи.

3. Застосування спрощеного режиму оподаткування суб'єктів малого підприємництва з урахуванням позитивних чинників (активізація підприємницької діяльності, створення нових робочих місць, стимулювання раціонального використання ресурсів, зменшення витрат на адміністрування податків) призводить до таких проблем як:

- викривлення мотивації підприємницької діяльності, зокрема незаінтересованість суб'єктів господарювання у зміні свого статусу як суб'єктів, які мають право використовувати спрощені системи оподаткування, що уповільнює їх розвиток та зростання обсягів діяльності, призводить до дроблення деяких середніх підприємств;
- створення умов для побудови схем уникнення оподаткування внаслідок нечіткого законодавчого регулювання спрощеної системи оподаткування;
- використання суб'єктів малого підприємництва, що застосовують спеціальний режим оподаткування, у схемах мінімізації податкових зобов'язань підприємств, які працюють у загальному режимі оподаткування.

4. Витрати на адміністрування окремих податків є значними порівняно з доходами бюджету, що формуються за рахунок їх справляння.

5. Діяльність Мінфіну, Державної податкової служби, Держмитслужби щодо реалізації державної податкової політики, збирання податків і зборів (обов'язкових платежів), їх акумуляції в державному і місцевих бюджетах є недостатньо узгодженою та ефективною внаслідок недосконалого правового регулювання їх взаємовідносин, відсутності цілісного інформаційного простору.

6. Система митно-тарифного регулювання не дає змоги оперативно реагувати на зміни кон'юнктури світового ринку, а також торговельних режимів в інших державах та структури економіки в Україні.

7. Недостатньо врегульовано питання оподаткування доходів від інтелектуальної власності та незалежної професійної діяльності, що призвело до втрати надходжень податку з доходів фізичних осіб.

Зазначені недоліки призвели до таких проблем системного характеру, як:

1) податкова заборгованість платників перед бюджетом та державними цільовими фондами;

2) бюджетна заборгованість з відшкодування податку на додану вартість;
3) ухилення від оподаткування;
4) нерівномірне податкове навантаження, внаслідок чого найбільше податкове навантаження покладено на законослухняних платників, позбавлених податкових пільг.

Ці проблеми є одними з найгостріших в Україні та таких, що вирізняє їх з-поміж більшості європейських країн.

На масштаби ухилення від сплати податків впливає високий рівень податкових ставок, нерівномірний розподіл податкового навантаження; порушення принципу рівності платників перед законом; складність і недосконалість законодавства, яким регулюється підприємницька діяльність, зокрема податкового; недотримання норм законів, неефективність державної бюджетної політики.

Конкретизуючи першочергові завдання реформування податкової політики, слід зазначити,що основними стратегічними цілями податкової реформи в Україні є:
- підвищення конкурентоспроможності вітчизняного бізнесу:
- легалізація тіньового сектору;
- активізація інвестиційних процесів в економіці;
- простота та зрозумілість податкових норм для суб’єктів господарювання;
- адаптація податкового законодавства України до законодавства ЄС;
- автоматизація процесів оподаткування із застосуванням сучасних технологій.

У процесі дослідження проведено численний аналіз наукових джерел та виявлені й обґрунтовані завдання реформування вітчизняного оподаткування.

До основних завдань податкової реформи належать:
- удосконалення інституційного середовища оподаткування, сприятливого для реалізації принципу рівності всіх платників перед законом, відповідального ставлення платників до виконання своїх податкових зобов'язань;
- підвищення регулюючого потенціалу системи оподаткування на основі запровадження інноваційно-інвестиційних преференцій;
- підвищення фіскальної ефективності податків за рахунок розширення податкової бази, покращення адміністрування, зменшення масштабів ухилення від сплати податків, формування доходів бюджетів усіх рівнів на основі проведення збалансованої бюджетної політики на перспективу;
- поетапне зниження податкового навантаження на платників;
- стимулювання зміцнення позицій вітчизняного бізнесу в конкурентній боротьбі за рахунок зменшення частки податків у витратах;
- зближення податкового та бухгалтерського обліку;
- гармонізація податкового, валютного, митно-тарифного, зовнішньоекономічного та цивільного законодавства;
- зменшення кількості контролюючих органів з одночасним створенням єдиних правил нарахування і сплати податків та зборів.

Висновки з даного дослідження. Проведення дослідження дає можливість, зробити висновок, що податкова система України має обтяжений характер.

Це спричинено насамперед не тільки величиною податкових ставок, а й складністю й нестабільністю системи податкового адміністрування, деформаціями грошової сфери та фінансів підприємств.

Реформування податкової системи потребує спрямування податкового навантаження із сфери виробництва на сферу споживання, а також на ресурсні та екологічні платежі, у зв'язку з чим необхідно насамперед зменшити податкове навантаження на прибуток підприємств та фонд оплати праці, реформувати акцизний збір, ресурсні та рентні платежі, плату за забруднення навколишнього природного середовища.

Хочемо також зауважити, що ми торкнулися лише окремих аспектів оптимізації діючого механізму оподаткування в Україні, вирішення яких потребує подальших наукових розвідок. Зокрема, це стосується побудови оптимальної моделі оподаткування покликану створити сприятливе середовище для сталого економічного зростання та забезпечити впровадження Податкового кодексу з урахуванням:
- спрощеної системи адміністрування податків і зборів (обов'язкових платежів);
- адаптації податкового законодавства до вимог ЄС;
- лібералізації податкової системи як складової державного регулювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція реформування податкової системи України: Розпорядження КМУ від 19.02.2007 р. № 56-р // dpa.lg.ua.
2. Василик О.Д. Податкова система України: навч. посіб. О.Д. Василик. –К.: Поліграф-книга, 2004. – 478 с.
3. Захарін А.В. Удосконалення механізму податкового регулювання сталого економічного розвитку/ А.В. Захарін // Фінанси України. – 2005. – № 2. – С. 92 – 100.
4. Кириленко О.П., Квасовський О.Р. Модернізація механізму справляння податку на прибуток малих підприємств / О.П. Кириленко, О.Р. Квасовський // Фінанси України. – 2004. – № 4. – С. 52 – 62.
5. Соколовська А.М. Податкова система держави: теорія та практика становлення: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня док. екон. наук: спец. 08.04.01. "Фінанси, грошовий обіг і кредит" / А.М. Соколовська. – Київ, 2002. – 32 с.
6. Федосов В.М. Податкова система України: підруч. В.М. Федосов – К.: Либідь, – 1994. – С. 42 – 43.
7. Юргелевич С.В. Зарубіжний досвід податкових реформ та уроки для України // Фінансово-кредитні важелі державного регулювання економіки. Зб. наук. пр. С.В. Юргелевич. – К.: Інститут економіки НАНУ. – 2002. – С. 68 – 79.

УДК 65.012.2(075)

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА: ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ ТА ПРИНЦИПИ В УМОВАХ РИНКУ

Протасова Л.В.
Національний університет харчових технологій (м. Київ)

У статті розкрито сутність функцій стратегічного планування розвитку підприємства. Розглянуто основні принципи практичної реалізації стратегічного планування.

Ключові слова: *стратегічне планування, функції стратегічного планування, принципи стратегічного планування.*

The enterprise development strategic planning functions are expanded in the article. The basic principles of strategic planning practical realization are considered.

Key words: *strategic planning, strategic planning functions, strategic planning principles.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки умови функціонування вітчизняних підприємств суттєво ускладнюються під впливом факторів зовнішнього і внутрішнього середовища. Ефективним способом визначення та оцінки цілей, напрямку розвитку підприємства, основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень є стратегічне планування. Стратегічне планування являється складним управлінським процесом, результативність якого залежить від ефективності виконання системи взаємозалежних функцій при умові дотримання науковообґрунтованих принципів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням методології стратегічного планування розвитку підприємств займаються багато науковців, зокрема: В.В. Пастухова, Л.А. Швайка, Г.М. Тарасюк, З.Є. Шершньова, В.Г. Воронкова, І.В. Смолін та ін. Однак, постає необхідність у визначення та обґрунтованості основоположних функцій та принципів стратегічного планування діяльності вітчизняних підприємств в сучасних умовах господарювання.

Формування цілей статті. Метою написання статті є визначення завдань, ролі та мети стратегічного планування, розгляд і аналіз основних функцій та принципів стратегічного планування розвитку підприємства в умовах ринку, розкриття окремих теоретичних аспектів їх практичної реалізації.

Виклад основного матеріалу. Стратегічне планування як управлінський процес спрямований на розробку та підтримання стратегічної відповідності між місією, цілями і завданнями організації та її потенційними можливостями. Основне завдання стратегічного планування, як вітчизняних так і зарубіжних підприємств, полягає в обґрунтуванні найважливіших цілей, розробці оптимальної стратегії довгострокового розвитку, забезпеченні нововведень та організаційних змін, необхідних для функціонування підприємства.

Роль стратегічного планування підприємств визначається умовами їхнього функціонування, що починаючи з кінця 50-х років XX ст. зазнали кардинальних змін. Аналізуючи досвід підприємств зарубіжних країн, слід зробити висновок про те, що на перших етапах становлення та розвитку стратегічне